

บทที่ 3

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับอังกฤษสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ในบทที่ผ่านมา ได้ศึกษาถึงไทยกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาททางด้านการเมืองและการค้าของอังกฤษ ซึ่งส่งผลให้คุณภาพในภูมิภาคนี้ต้องเกิดการปรับเปลี่ยนหลายประการ ในบทนี้ จะได้พิจารณาปัญหาการปรับตัวทางการค้าระหว่างประเทศของไทยซึ่งเป็นผลมาจากสภาพปัจจัยต่าง ๆ ทั้งในด้านสาเหตุ การปรับตัว และผลของการปรับตัวนั้น โดยจะได้แบ่งช่วงการศึกษาออกเป็นสองช่วงระยะเวลา คือ ช่วงก่อนและหลังการทำสนธิสัญญาเบาริง กับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398

ความเป็นมาของการค้าต่างประเทศระหว่างไทยกับอังกฤษ

อังกฤษเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับไทยเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 ในกรณีความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหาหมอลาย เนื่องจาก เจ้าเมืองไทรบุรีซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองขึ้นของไทย พยายามที่จะให้อังกฤษเข้ามามีอิทธิพลในคาบสมุทรมลายูเพื่อถ่วงดุลย์อำนาจกับไทย โดยการเสนอเงื่อนไขให้อังกฤษเช่าเกาะปีนัง ของไทรบุรี ซึ่งอังกฤษก็ยอมรับข้อเสนอดังกล่าวไว้ แต่หลีกเลี่ยงที่จะเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างไทยกับไทรบุรี (สายจิตต์ เหมินทร์ 2507: 45)

ครั้นถึงในสมัยรัชกาลที่ 2 อังกฤษเริ่มที่จะติดต่อกับไทยอย่างจริงจังใน ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุผลทางการเมืองและการค้าคือ

ในทางการเมือง เนื่องจากความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายู ในขณะที่อังกฤษดำเนินวิเทโศบายขยายอิทธิพลเข้ามาในคาบสมุทรมลายูโดยขอเช่าเกาะปีนังจากไทรบุรี (พ.ศ. 2326) และมณฑลเวลลิสลีย์

(พ.ศ. 2343) ไทยก็ดำเนินนโยบายแผ่อิทธิพลเข้าไปในดินแดนมลายู โดยสามารถยึดครองกลันตัน ตรังกานู และไทรบุรีมาเป็นเมืองขึ้นของไทยได้สำเร็จ นอกจากนี้ ยังพยายามอ้างสิทธิเหนือเปรักซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของไทรบุรีด้วย (เวลา 2530: 110) ในสมัยรัชกาลที่ 2 รัฐบาลไทยได้บีบบังคับให้เจ้าเมืองไทรบุรีไปตีเปรักซึ่งอยู่ในอำนาจของสลังงอร์มาเป็นเมืองขึ้นของไทยได้สำเร็จ (เวลา 2507: 84) แต่หัวเมืองมลายูเหล่านี้พยายามแยกตัวเป็นอิสระมาโดยตลอด ทำให้รัฐบาลไทยต้องส่งกำลังปราบกบฏที่เกิดขึ้นหลายครั้ง การดำเนินวิเทโศบายของรัฐบาลไทยในหัวเมืองมลายูนี้ เป็นสิ่งที่ข้าราชการและพ่อค้าที่ปีนังและสิงคโปร์ไม่พอใจอย่างยิ่ง ด้วยเกรงว่ารัฐบาลไทยจะแผ่อำนาจต่อไปทางใต้อันอาจจะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ทางการค้าของพวกเขาได้ แต่รัฐบาลอังกฤษไม่มีนโยบายที่จะยุ่งเกี่ยวกับสงครามในภูมิภาคนี้มาแต่ต้น (สายจิตต์ เหมินท์ 2507: 41) จึงไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในกรณีที่ไทยส่งกำลังปราบปรามหัวเมืองมลายูเหล่านี้ แต่กลุ่มพ่อค้าและข้าราชการที่ปีนังยังคงพยายามกระตุ้นให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเห็นความสำคัญและช่วยเหลือกรณีไทยยึดครองเมืองไทรบุรี ทำให้เจ้าเมืองต้องหนีไปอยู่ที่ปีนัง ด้วยการส่งคณะทูตเข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทย ขอให้เจ้าเมืองไทรบุรีกลับไปครองเมืองดังเดิมเพื่อประโยชน์ทางการค้าของพวกเขา เนื่องจากปีนังไม่สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอต้องอาศัยจากเมืองไทรบุรี (ครอว์ฟอร์ด 2515: 40) ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้รัฐบาลไทยรับรองสิทธิของอังกฤษเหนือเกาะปีนังเพื่อเป็นหลักค้ำประกันได้ว่าอังกฤษจะไม่ถูกตัดเสบียงอาหารในกรณีที่ไทยยึดครองไทรบุรี นอกจากนี้ เพื่อเป็นการป้องกันการแผ่ขยายอิทธิพลของไทยลงไปในดินแดนมลายูอันอาจกระทบกระเทือนผลประโยชน์ทางการค้าของพวกเขาและข้าราชการอังกฤษในดินแดนเหล่านี้ ควรจะมีการเจรจากำหนดเขตอิทธิพลที่แน่นอนในหัวเมืองมลายู

ในเรื่องการค้า นับตั้งแต่อังกฤษได้สถาปนาสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางการค้าแทนเกาะปีนังในปี พ.ศ. 2362 การค้าของปีนังในคาบสมุทรมลายูเริ่ม

เลื่อมลง (ประกายทอง สิริสุข 2526: 86) พวกพ่อค้าและข้าราชการที่เกาะ
 ปีนังจึงพยายามแสวงหาช่องทางการค้าใหม่ ๆ ในกาครั้งนี้ ประเทศไทยเป็นแหล่ง
 การค้าแห่งหนึ่งที่พ่อค้าและข้าราชการเหล่านี้ให้ความสนใจ ทั้งนี้เพราะการค้า
 ของปีนังกับเมืองท่าต่าง ๆ ของไทยกำลังเจริญรุ่งเรือง (Mill 1966: 132)
 และพ่อค้าที่ปีนังเชื่อว่าจะสามารถขยายตลาดในไทยด้วยการนำสินค้าสำเร็จรูป
 จากอินเดียมาขายในไทย ขณะเดียวกันก็จะซื้อสินค้าต่าง ๆ เช่น น้ำตาล พริก
 ไทย ไม้สัก ฯลฯ กลับไปขายในเอเชียด้วย (ครอว์ฟอร์ด 2515: 3-4) แต่
 เนื่องจากสภาพสังคมไทยทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม มีสภาพที่แตก
 ต่างและเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อค้าขายของอังกฤษ ดังนั้น รัฐบาลอังกฤษ
 ที่อินเดียจึงได้ส่งคณะทูตของ นายจอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) เข้า
 มาเจรจาเพื่อขอแก้ไขระเบียบประเพณีการค้าบางประการ และให้ไทยยอมรับ
 สิทธิทางการเมืองของอังกฤษเหนือเกาะปีนัง แต่ไม่สำเร็จ

การที่อังกฤษส่งคณะทูตที่นำโดยนายจอห์น ครอว์ฟอร์ด เข้ามาเจรจา
 ปัญหาไทรบุรี และการค้าระหว่างประเทศนั้น เป็นการเข้ามาเจรจาโดยอาศัย
 สนธิสัญญาทางการเมืองและการค้าเป็นครั้งแรก การที่ไทยไม่ยอมรับสนธิสัญญา
 ที่ริเริ่มจากฝ่ายอังกฤษในครั้งนี้ อาจพิจารณาได้ว่าเนื่องมาจากสภาพปัจจัยแวดล้อม
 ต่าง ๆ ยังไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการผลักดันให้ไทยต้องปรับเปลี่ยนนโยบายทาง
 การเมืองและการค้า แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่ออังกฤษเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง ไทยจำต้องยอมรับสนธิสัญญา
 ฉบับนั้น โดยมีเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การปรับตัวทางการค้ากับต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2367-2394: สนธิสัญญาเบอร์นี

1. สาเหตุ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างไทยกับอังกฤษ ทั้งในเรื่องการเมืองและเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 2 ยังคงเป็นยี่ดเชื้อและดำรงอยู่ จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 3 อังกฤษได้ส่งร้อยเอกเฮนรี เบอร์นีเข้ามาเจรจาเพื่อยุติข้อขัดแย้ง และเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการเมืองและการค้าระหว่างกัน โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรก นโยบายของอังกฤษในการขยายอิทธิพลทางการค้าและการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกรณีของคาบสมุทรมลายู และไทย พยายามหลีกเลี่ยงการใช้กำลังความรุนแรงตัดสินข้อพิพาทที่เกิดขึ้น (สายจิตต์ เหมินทร์ 2507)

กรณีต่อไปนี้ แสดงถึงการดำเนินนโยบายดังกล่าวของอังกฤษ กล่าวคือ ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นช่วงเวลาที่อังกฤษมีอิทธิพลในคาบสมุทรมลายูแต่เพียงชาติเดียว เนื่องจากในปี พ.ศ. 2465 ออลันดาซึ่งเคยมีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ตกลงยกมณฑลและมอบสิทธิในการแสวงประโยชน์ในดินแดนบริเวณนี้แก่อังกฤษ ทำให้อังกฤษดำเนินนโยบายขยายอิทธิพลในคาบสมุทรมลายูได้สะดวกยิ่งขึ้น และเข้ามาเกี่ยวข้องกับดินแดนในปกครองของไทยด้วย ต่อมา เมื่อปีนั้นให้การสนับสนุนสลังงอร์ช่วยเหลือเปอร์เซียไล่เจ้าหน้าที่ไทย และตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลไทยได้สำเร็จ (เวลา 2530: 119) รัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้พยายามช่วงชิงเปอร์เซียกลับมามีอำนาจของไทยอีกครั้ง ด้วยการขยายอำนาจเข้าไปในเปอร์เซียและสลังงอร์ ในปี พ.ศ. 2367 แต่ไม่สำเร็จ เพราะอังกฤษขัดขวางการดำเนิน

วิเทศขายของรัฐบาลไทย เนื่องจากเปร์คและสลั่งงอร์มีความสำคัญต่ออังกฤษ ในฐานะจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญด้านระหว่างอาณานิคมบี๋นกับมะละกาของอังกฤษ

ต่อสภาพความขัดแย้งนี้ รัฐบาลไทยได้เรียกร้องให้อังกฤษให้แก๊ไขกรณีพิพาท โดยตักเตือนบี๋นมิให้เข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของไทย ในที่สุด รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนได้ส่งนายเฮนรี เบอร์นีเข้ามาเพื่อเจรจาปัญหา นี้ในปี พ.ศ. 2369

ประการที่สอง ในปี พ.ศ. 2367 เมื่ออังกฤษได้ประกาศสงครามครั้งแรกกับพม่า (พ.ศ. 2367-2369) อังกฤษต้องการให้ไทยช่วยรบ แต่ปรากฏว่ารัฐบาลไทยกลับส่งเจ้าพระยามหาโยธายกทัพไปเมาะตะมะ และกวาดต้อนครอบครัวเมืองเมาะตะมะกลับกรุงเทพฯ (ประชุมพงศาวดารเล่ม 7 ภาค 6 2506: 10-17) อังกฤษเริ่มไม่พอใจเพราะถือว่าดินแดนบริเวณนี้จะเป็นของตนภายหลังจากชนะพม่าแล้ว (เบอร์นี เล่ม 1 2516)

ประการที่สาม เนื่องจากระบบการค้าของไทยเป็นการค้าผูกขาดของรัฐโดยผ่านหน่วยงานพระคลังสินค้าเป็นอุปสรรคที่รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนพยายามขอแก๊ไขมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เนื่องจากระบบนี้กำหนดเงื่อนไขเรื่อง

- สิทธิเลือกซื้อก่อน ข้าราชการคลังสินค้าและกรมท่ามีสิทธิเลือกซื้อสินค้าก่อน ข้าราชการเหล่านี้จะกำหนดราคาสินค้าต่ำมาก ถ้าพ่อค้าอังกฤษไม่ยอมตกลงก็จะถ่วงเวลาออกไปเพื่อบีบบังคับให้จำใจขายสินค้าตามราคาที่ข้าราชการเหล่านี้กำหนด ถ้าไม่ยอมพ่อค้าอังกฤษจะต้องนำสินค้ากลับไป (ครอว์ฟอร์ด 2515: 142-143)

- มาตรการด้านการคลัง การเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ของพระคลังสินค้านั้นแตกต่างจากอังกฤษมาก แต่ปัญหามีไขเพราะอัตราภาษีสูงเกิน แต่เป็นเพราะขาดมาตรฐานในการเก็บภาษีที่แน่นอน เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง

ไม่ประกาศนิกัดอัตราอย่างเปิดเผย และเรียกเก็บภาษีได้ตามใจชอบ (ชัย
เรื่องศิลป์ 2522: 152-153)

ความบาดหมางเกี่ยวกับเรื่องดินแดนในมลายูและพม่ารวมทั้งเรื่องการค้าดังกล่าวนี้ อังกฤษพยายามแก้ไขด้วยการส่งคณะทูตของร้อยเอกเอนรี เบอร์นี เข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทยในปี พ.ศ. 2368 เมื่ออังกฤษทำสงครามเกือบชนะพม่าอยู่แล้ว (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62 2505: 42)

2. กระบวนการปรับตัวของไทยต่อข้อเสนอของอังกฤษ

จุดมุ่งหมายของคณะทูตที่นำโดยร้อยเอกเอนรี เบอร์นี แสดงออกอย่างเด่นชัดในเอนรี เปเปอ์ ซึ่งได้บันทึกเอาไว้ก่อนที่จะเข้ามาติดต่อเจรจากับไทยเพื่อ "หาเพื่อนที่แจ่มชัด และถาวรสำหรับพ่อค้าชาวอังกฤษที่จะได้เผชิญกับการกลั่นแกล้งน้อยที่สุด และให้พระมหากษัตริย์มีรายได้สูงที่สุดขึ้นมาเพื่อล่อพระทัยพระองค์ให้คุ้มครองพ่อค้าชาวต่างประเทศ. . . หนทางแก้ไขที่ดีที่สุดสำหรับเราคือ การจัดรูปแบบการเสียภาษีอากรที่รวบรัด อย่างเช่นที่คนจีนใช้ปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ภาษีลดลง ตลอดจนเป็นการหลีกเลี่ยงการตรวจสอบการลักเล็กขโมยน้อยของเจ้าหน้าที่พื้นเมืองโดยสิ้นเชิง (อัมมาร์ ลยามวาลา 2527: 153) เบอร์นีได้เสนอร่างสัญญาไมตรีและการพาณิชย์ต่อรัฐบาลไทยในเดือนเมษายนและพฤษภาคม

ร้อยเอกเอนรี เบอร์นีได้เสนอร่างสัญญาไมตรีและการพาณิชย์ต่อไทยในเดือนเมษายน และพฤษภาคม พ.ศ. 2369 มีสาระที่สำคัญดังนี้คือ

ข้อ 1-5 มุ่งสถาปนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองประเทศ

ข้อ 6 เป็นเรื่องสิทธิสภาพทางการศาล ในสนธิสัญญานี้ ไทยยังไม่เสีย

สิทธิสภาพทางการศาล

ข้อ 7-12 อังกฤษขอให้ไทยคุ้มครองการค้าในหัวเมืองต่าง ๆ ของไทย

ข้อ 13-14 เรื่องเมืองไทรบุรีและหัวเมืองมลายู อังกฤษพยายามเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของไทยในมณฑลไทรบุรี และหัวเมืองต่าง ๆ ของไทย

พร้อมกับร่างสนธิสัญญาฉบับนี้ ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นีได้เปิดการเจรจา เพื่อให้ฝ่ายไทยยอมรับภาคผนวกของสนธิสัญญานี้ คือให้ยอมรับร่างสัญญาจำกัดสินค้า ซึ่งอังกฤษได้สอดแทรกเข้ามา เพื่อให้ไทยยกเลิกระบบการค้าผูกขาดของไทย โดยให้ยกเลิกกฎระเบียบบางประการที่จำกัดการค้าของอังกฤษ เช่นฝ่ายไทยต้องกำหนดนโยบายเกี่ยวกับระบบภาษี-การคลังโดยกำหนดภาษีปากเรือ และค่าธรรมเนียมการค้าอื่น ๆ ให้แน่ชัด ให้เสรีภาพแก่พ่อค้าอังกฤษในการติดต่อค้าขายกับเอกชนไทยโดยไม่ต้องผ่านพระคลังสินค้าอย่างที่เคยปฏิบัติมา เป็นต้น พร้อมทั้งก็ได้แนบรายการสินค้าที่จะติดต่อซื้อ-ขายกันโดยเสรี และสินค้าที่ต้องห้ามบางชนิด

ในการดำเนินการทางการทูตนั้น ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นีได้เข้ามาเปิดการเจรจาอยู่เป็นเวลานานประมาณ 6-7 เดือน ในระยะแรก ฝ่ายอังกฤษได้พยายามเจรจาให้ไทยคืนเซลยชาวมอญที่ไทยกวาดต้อนมาจากชายแดนพม่าเป็นสำคัญ (เบอร์นี เล่ม 1 2516) แต่ฝ่ายไทยไม่ยอมเปิดการเจรจาอย่างเป็นทางการกับฝ่ายอังกฤษ พร้อมทั้งไม่ยอมรับเงื่อนไขของอังกฤษในเรื่องที่จะให้ไทยคืนเซลยที่กวาดต้อนมา

ในช่วงที่การเจรจายังคงดำเนินไปอยู่นั้น สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคนี้ก็ได้แปรเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคืออังกฤษได้ชัยชนะในสงครามครั้งที่หนึ่งกับพม่า (พ.ศ. 2367-2369) ทำให้ฝ่ายไทยต้องหันมาพิจารณาข้อเสนองของฝ่ายอังกฤษอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ทั้งนี้เนื่องจาก

ชนชั้นนำของไทยเริ่มตระหนักถึงศักยภาพทางการเมือง-การทหารของอังกฤษที่สามารถรบชนะพม่า ซึ่งเป็นศัตรูที่สำคัญที่สุดของไทยได้ (วิไลเลขา บุรณศิริ 2529: 190) ด้วยเหตุนี้บรรดาเจ้านายและขุนนางคนสำคัญของไทยจึงได้นำความขึ้นกราบทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ". . . อังกฤษมาหาทำสัญญาถึง 2 ครั้งแล้ว ถ้าไม่รับทำหนังสือด้วยแล้วก็เห็นจะไม่ได้เป็นไมตรีกัน ทูตกลับไปแล้วก็จะหาเหตุผลต่าง ๆ ด้วยเขตแดนอังกฤษติดต่อกอัสเคียงมาทั้งทางทะเล และทางบกแล้ว. . ." (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2504: 31)

ในขณะที่เดียวกัน ก่อนที่การเจรจาทางการทูตจะเป็นผลสำเร็จ ฝ่ายไทยก็ได้รีบทยอยส่งสินค้าหลายชนิดที่ไทยกวาดต้อนมาไปยังภูมิภาคอินเดีย จากนั้น ฝ่ายไทยก็ได้เปิดการเจรจากับฝ่ายอังกฤษอย่างเป็นทางการ โดยนำเงื่อนไขต่าง ๆ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายู และการค้า ขึ้นมาพิจารณา (เบอร์นี 2: 2516: 14-15) ในเรื่องหัวเมืองมลายูนั้น อังกฤษต้องการให้มีการแบ่งเขตอิทธิพลที่แน่นอนระหว่างไทยกับอังกฤษ สำหรับเรื่องระบบการค้าต่างประเทศของไทยนั้น ฝ่ายอังกฤษต้องการให้ยกเลิกระเบียบปฏิบัติที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าของอังกฤษ อันได้แก่ ปัญหาการผูกขาดการค้าสินค้าต่างประเทศ โดยแต่เดิมนั้นข้าราชการพระคลังสินค้าและกรมท่ามีสิทธิเลือกซื้อ และกำหนดราคาสินค้า ซึ่งโดยมากมักจะกำหนดราคาต่ำมาก ถ้าพ่อค้าอังกฤษไม่ยอมตกลงก็จะถ่วงเวลาออกไปเพื่อบีบบังคับพ่อค้าอังกฤษให้จำใจขายสินค้าตามราคาซึ่งข้าราชการเหล่านี้กำหนด ถ้าไม่ยอมพ่อค้าอังกฤษจำต้องนำสินค้ากลับไป ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับมาตรการด้านการคลัง โดยแต่เดิมนั้นการเก็บภาษีค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ของพระคลังสินค้าไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน เจ้าหน้าที่ไม่ประกาศนิตอัตราภาษีอย่างเปิดเผย และสามารถเรียกเก็บได้ตามใจชอบ (ชัย เรื่องศิลป์ 2522: 152 155)

เงื่อนไขในร่างสนธิสัญญาทั้งหมดนี้ ในที่สุดฝ่ายไทยได้ยอมรับ และตกลงลงนามใน "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษและประเทศ

สยาม อดุลย์จักรราช 1826" หรือที่เรียกกันว่า "สนธิสัญญาเบอร์นี" กับอังกฤษ เมื่อวันที่ 25 มิถุนา พ.ศ. 2369 (โปรดดูเพิ่มเติมภาคผนวก ข)

3. ผลกระทบของสนธิสัญญาเบอร์นีต่อไทย

สนธิสัญญาเบอร์นีเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ ที่ไทยทำกับประเทศตะวันตก สนธิสัญญานี้มีลักษณะแตกต่างไปจากที่ไทยเคยทำกับประเทศตะวันตกในสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นในลักษณะของหนังสืออนุญาตที่ไทยให้แก่ประเทศตะวันตกแก่เพียงฝ่ายเดียว มาเป็นสนธิสัญญาที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ และมีผลผูกพันทั้งสองฝ่าย (ชาติชาย วัฒนานนท์ 2516) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรูปแบบใหม่นี้ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อไทย ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจคือ

ทางด้านการเมือง การกำหนดเขตอิทธิพลที่แน่นอนในหัวเมืองมลายูของประเทศไทยทั้งสอง ทำให้รัฐบาลไทยต้องยอมรับรองสิทธิของอังกฤษในหัวเมืองมลายู ที่อังกฤษครอบครองอยู่ขณะนั้นคือ ปีนัง เวลเลลีลีย์ อันเป็นหลักประกันว่าหัวเมืองทั้งสองนี้จะไม่ถูกตัดเสบียงอาหารจากไทรบุรี ฝ่ายอังกฤษต้องยอมรับอำนาจของไทยเหนือไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และจะไม่เข้าไปแทรกแซงด้วย นอกจากนี้ รัฐบาลไทยและอังกฤษถือว่ารัฐทั้งสองเป็นรัฐเอกราช และจะไม่รุกรานรัฐทั้งสองด้วย แต่การปกครองหัวเมืองมลายูของไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ปรากฏว่าเริ่มหนักเพราะหัวเมืองเหล่านี้พยายามแยกตัวเป็นอิสระอยู่เสมอ โดยเฉพาะหัวเมืองไทรบุรีก่อกบฏถึง 2 ครั้ง (พ.ศ. 2374 และ พ.ศ. 2380) ทำให้หัวเมืองมลายูอื่น ๆ พยายามก่อกบฏด้วย รัฐบาลไทยจำเป็นต้องใช้กำลังปราบปราม การปฏิบัติการของไทยในกรณีเหล่านี้ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่พ่อค้า และข้าราชการอังกฤษในหัวเมืองมลายูเหล่านี้ (จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ 2458)

ทางการค้า รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียถือว่าข้อตกลงของสนธิสัญญาเบอร์นี
 บรรลุเป้าหมายทางการค้าของอังกฤษ และสร้างความเป็นธรรมแก่พ่อค้า
 อังกฤษที่เข้ามาค้าขายในไทย เพราะไม่ต้องผ่านการควบคุมของพระคลังสินค้า
 และเสียภาษีในอัตราที่แน่นอนเพียงครั้งเดียว สำหรับเงื่อนไขทางการค้านี้ แม้
 จะกระทบกระเทือนต่อรายได้ของไทย แต่ก็ไม่ถึงกับทำให้ฐานะการคลังของรัฐ
 เสียดุลย์ จากเอกสารของชาวตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายในสมัยรัชกาลที่ 3
 บันทึกไว้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น ทรงประกาศยกเลิกการ
 ผูกขาดสินค้าหลายชนิดนับตั้งแต่วันที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ (Burney อ้างถึง
 ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2527: 97) ทรงเน้นการเก็บภาษีจากกระบวนการผลิต
 เพื่อตลาดแทน เนื่องจากความต้องการสินค้าประเภทนี้มีแนวโน้มขึ้นแทนที่สินค้า
 ของป่าที่ได้จากส่วย ฉะนั้น การที่รัฐยินยอมทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ นอก
 จากเป็นเพราะสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศบีบบังคับแล้ว (เวลา
 2525: 218) อาจจะเป็นเพราะเงื่อนไขทางการค้าในสนธิสัญญาฉบับนี้สอดคล้อง
 คล้องกับนโยบายทางการค้าของไทยในขณะนั้น

การปรับตัวทางการค้ากับต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2394-2453: สนธิสัญญา เบบริง

1. สภาพการณ์โดยทั่วไปภายหลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นี

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นี การค้าต่างประเทศของไทย
 ได้ขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะนอกจากไทยจะยังคงการค้ากับจีนแล้ว
 อังกฤษก็เป็นตลาดการค้าที่สำคัญของไทยอีกแห่งหนึ่ง รัฐบาลไทยในสมัยนี้จึงได้
 หันเหริธิการแสวงหาประโยชน์จากการค้าต่างประเทศด้วยการเก็บภาษีจากการ
 ผลิตภายในประเทศเพิ่มมากขึ้นเกือบ 40 ชนิด (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2:
 2515: 70) โดยผ่านเจ้าภาษีนายอากร ในสมัยต้นรัชกาลที่ 3 ไทยจึงมีราย

ได้จากการค้าต่างประเทศในสองลักษณะคือ จากการเก็บภาษีอากร และดำเนินการค้าโดยตรง

แม้ว่ารัฐจะมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการค้ากับอาณานิคมของอังกฤษก็ตามแต่รายได้ส่วนใหญ่ยังคงต้องพึ่งพาทลาดเงินอยู่มาก เนื่องจากสถานการณ์ตลาดภายในประเทศ สินค้าส่งออกส่วนใหญ่ยังคงเป็นของป่าที่ได้จากส่วยมีเงินเป็นแหล่งรับซื้อรายใหญ่ ส่วนสินค้าที่ผ่านกระบวนการผลิต เช่น น้ำตาล ยาสูบ ฯลฯ นั้นมีความสำคัญมากขึ้นก็จริงแต่ยังไม่ขยายตัวสูงขึ้นในสมัยนี้ (สมภพ มานะรังสรรค์ 2531: 1)

อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นความสัมพันธ์ที่ราบรื่นในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศเมื่อจีนแพ้สงครามฝิ่นกับอังกฤษ และยอมทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคอันมีผลบังคับให้จีนยกเลิกการค้าของรัฐผ่านระบบบรรณาการ มาเป็นการค้าเสรีภายใต้เงื่อนไขของอังกฤษ ประกอบกับการที่จีนเริ่มประสบปัญหาทางการเมืองภายใน ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 จึงหยุดชะงักการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนภายหลัง พ.ศ. 2387 (สิบบแสง พรหมบุญ 2525: 154)

เมื่อการค้าสำเภาถูกยกเลิกเช่นนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ของรัฐและผู้ดำเนินการค้าสำเภาอื่น ๆ รัฐบาลจำเป็นต้องหาวิธีการเพื่อรักษาสภาพทางด้านการคลังของประเทศให้มั่นคง ด้วยเหตุนี้อาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ไทยละเมิดสนธิสัญญาเบอร์นี โดยเริ่มกลับมาผูกขาดสินค้าออกที่สำคัญและดำเนินการค้าโดยตรง ทั้งนี้เนื่องจากผลประโยชน์ทางการค้าของไทยในปลายรัชกาลที่ 3 ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะน้ำตาลทรายมีปริมาณการผลิตเพียงพอที่จะสนองความต้องการของตลาดต่างประเทศได้ เช่นในปี พ.ศ. 2383 ไทย

สามารถผลิตน้ำตาลได้เป็น 2 เท่าของปี พ.ศ. 2378 (Bangkok Calendar 1870: 146) พ่อค้าตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในบังคับอังกฤษจะทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางเข้ามาซื้อน้ำตาลทราย ออกไปจำหน่ายยังเมืองท่าต่าง ๆ เมื่อน้ำตาลมีราคาดี และเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศมากขึ้น รัฐบาลไทยจึงดำเนินการผูกขาดน้ำตาลทรายเพื่อขายโดยตรง

นอกจากการที่รัฐผูกขาดการค้าน้ำตาลทรายแล้ว รัฐยังได้ผูกขาดสินค้าเพื่อไว้ขายอีกหลายชนิด และเร่งต่อกำปั่นหลวงสำหรับบรรทุกสินค้าไปขายยังต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการใช้ไม้สักซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญในอุตสาหกรรมต่อเรือของไทยมากขึ้น (วารสาร ทัศนานท์ 2527) ฉะนั้น รัฐจึงผูกขาดไม้สักเพื่อกันไว้ใช้ในงานราชการ (วงเดือน นราลัจจ์ 2519) และเร่งทวงส่วยไม้จากหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือมากยิ่งขึ้น (หจ. จ.ศ. 1193 เลขที่ 24; หจ. จ.ศ. 1196 เลขที่ 39; หจ. จ.ศ. 1198 เลขที่ 57) ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการที่อังกฤษได้เริ่มเข้าไปทำกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือบางส่วนของไทยแล้ว ซึ่งทำให้ไม้สักกลายเป็นสินค้าซึ่งสนองตอบตลาดโลกได้ และมีค่ามากกว่าที่จะเป็นเพียงส่วยบรรณาการต่อไทยเท่านั้น ดังนั้น ผลประโยชน์ในการค้าไม้สักจึงได้เริ่มกลายเป็นประเด็นขัดแย้งในเวลาต่อมา

2. สาเหตุ

จากการที่ไทยกลับมาดำเนินผูกขาดการค้าของรัฐโดยตรงนี้ได้ ทำกำไรแก่รัฐเป็นอย่างมาก (Bangkok Calendar 1870: 146-147) ในขณะที่พ่อค้าตะวันตกได้รับผลประโยชน์จากการค้าน้อยลง เนื่องจากการเก็บภาษีสินค้าหลากชนิดทำให้เกิดการเก็บภาษีซ้ำซ้อน เป็นผลให้พ่อค้าอังกฤษและชาติตะวันตกอื่น ๆ ต้องซื้อสินค้าในราคาแพง เพราะมูลค่าของสินค้านั้น ๆ จะรวมถึงภาษีอากรที่ผู้ผลิตจะต้องจ่ายให้เจ้าภาษีนายอากรด้วย นอกจากนี้การที่รัฐ

ดำเนินการค้าโดยตรงทำให้พ่อค้าต่างชาติหาซื้อสินค้าได้ยาก ดังนั้น พ่อค้าอังกฤษจึงร้องเรียนไปยังรัฐบาลของตนว่ารัฐบาลไทยละเมิดสนธิสัญญา และขอให้กดดันฝ่ายไทยออกมาตรการคุ้มครองผลประโยชน์ทางการค้าของพวกเขา

ในการนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของอังกฤษ คือ ลอร์ดพาล์มเมอร์สตัน (Lord Palmerston) ได้แต่งตั้งคณะทูตนำโดย เซอร์เจมส์ บรูค (Sir James Brook) ให้มาเจรจากับรัฐบาลไทยขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นีให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยจะนำข้อบกพร่องของสนธิสัญญาเบอร์นีที่เปิดโอกาสให้ไทยละเมิดมาปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม

ในขณะที่บรูคเข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทยนั้น สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศไทยของได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิมคือ มหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสได้เข้ามามีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แทนมหาอำนาจเดิมคือ พม่าและญวน ฉะนั้น ในการเจรจาของอังกฤษครั้งนี้จึงเป็นการเจรจาเรื่องของการค้าโดยตรง ไม่มีการนำปัญหาทางการเมืองในเรื่องการกำหนดเขตอิทธิพลของภูมิภาคนี้มาเจรจาดังเช่นสนธิสัญญาก่อนหน้านี้เลย ข้อเสนอของเซอร์เจมส์ บรูค สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน* คือ

เรื่อง สิทธิสภาพนอกอาณาเขต เซอร์เจมส์ บรูค ขอให้มีการตั้งสถานกงสุล สิทธิสภาพอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง ตลอดจนสิทธิเสรีภาพในทางการค้า ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครอง และประกันความปลอดภัยจนเอื้ออำนวยประโยชน์แก่คนอังกฤษและคนในบังคับที่จะเข้ามาดำเนินธุรกิจในประเทศไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*อ่านรายละเอียดจากภาคผนวก ค.

เรื่องทางการค้า อังกฤษ ขอลดอัตราภาษีปากเรือ และไม่ให้เรียกเก็บภาษีปากเรือที่เข้ามาแวะซื้ออาหาร ซ่อม และสิบลำคาลินค้าด้วย ในเรื่อง การเก็บภาษีสินค้านี้ เซอร์เจมส์ บรูค ได้เสนอมตรการเก็บภาษีเป็น 2 ประเภทคือ สินค้าที่อังกฤษต้องการให้คิดภาษีเข้าและออก รวมครั้งเดียวในอัตรา ที่อังกฤษกำหนด เช่นข้าวสาร น้ำตาลทราย ครั่ง และไม้ฝาง เป็นต้น และ สินค้าประเภทที่รัฐบาลสามารถกำหนดภาษีได้ มีอยู่ 7 ชนิด คืออาวูธ น้ำมัน เหล็ก กะทะเหล็ก เหล็กกล้า สุรา และไม้สัก

ร่างข้อเสนอของฝ่ายอังกฤษในครั้งนี้ มีประเด็นที่น่าสังเกตคือ ใน ประเด็นที่ 2 ที่ขอให้ไทยเลิกผูกขาดการค้าไม้สัก และให้ไทยคิดพิกัดค่าภาษีไม้สัก แทน การที่ฝ่ายอังกฤษนำข้อเสนอนี้ขึ้นมาให้ฝ่ายไทยพิจารณา ย่อมแสดงให้เห็น ว่าอังกฤษเริ่มให้ความสำคัญต่อการค้าไม้สักทางเหนือของไทยแล้ว เมื่อได้รับผล กระทบจากนโยบายการค้าผูกขาดของไทย อังกฤษจึงได้เรียกร้องให้ไทยเปลี่ยน แปลงนโยบายดังกล่าวเพื่อสนองตอบผลประโยชน์ในเรื่องการค้าไม้สักของตน

เนื่องจากเงื่อนไขของร่างสนธิสัญญาฉบับนี้มีลักษณะที่ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และเงื่อนไขทางการค้าจะส่งผลให้ไทย สูญเสียผลประโยชน์จากการผูกขาดการค้าและการเก็บภาษีสินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้แก่รัฐขณะนั้น ดังนั้น รัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงปฏิเสธร่างสนธิสัญญา ของเซอร์เจมส์ บรูค (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 62 2517: 373-375) ตั้ง นั้นเมื่อ เซอร์เจมส์ บรูคกลับอังกฤษเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2393 และ รายงานให้รัฐบาลใช้มาตรการรุนแรงกับไทย (นันทา วรเนติวงศ์ 2515: 116-118) แต่รัฐบาลอังกฤษไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของเซอร์เจมส์ บรูค (ขจร สุขพานิช 2518: 162-169) โดยยังคงพยายามที่จะหาหนทางเจรจาทางการ ทูตกับไทยต่อไป

3. กระบวนการปรับตัวของไทยต่อข้อเสนอของอังกฤษ

การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษได้เริ่มขึ้นอีกวาระหนึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์แล้ว (พ.ศ. 2394) พระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า การที่จะทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคงปลอดภัยในอนาคตนั้น จะต้องยอมรับบทบาท-อิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกในภูมิภาคนี้ โดยการทำหน้าที่สัญญาโดยดีและควรปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเจริญตามแบบอย่างตะวันตก เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของอารยประเทศ (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2514: 101, 122)

ในปีแรกที่ทรงขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ทรงปรับเปลี่ยนนโยบายทางการค้าต่างประเทศบางประการ ให้สอดคล้องกับความประสงค์ของอังกฤษ ตามร่างสนธิสัญญาทางการค้าที่เซอร์เจมส์ บรูคได้เคยเสนอต่อรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยทรงโปรดให้มีการผูกขาดการค้าฝิ่นได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ลดค่าภาษีปากเรือจากวาละพันห้าร้อยบาทเหลือวาละพันบาท อนุญาตให้ส่งข่าวสารออกนอกได้ นอกจากนี้ยังทรงตระเตรียมการเพื่อยกเลิกระบบการค้าผูกขาดของรัฐ ส่วนเรื่องการจัดสถานกงสุลและสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้น พระองค์แจ้งแก่รัฐบาลอังกฤษขอให้เจรจากันอีกครั้งเมื่ออังกฤษได้ส่งคณะทูตมายังไทยแล้ว

ตั้งนั้นในปี พ.ศ. 2398 เมื่อคณะทูตของอังกฤษซึ่งนำโดยเซอร์จอห์น เบาริงเข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี และการพาณิชย์กับรัฐบาลไทย คณะทูตนี้จึงได้เสนอเงื่อนไขทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจแก่รัฐบาลไทยในทางการเมือง ซึ่งมีสาระที่สำคัญดังนี้

ข้อ 1 เกริ่นนำเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน

ข้อ 2-7 เรียกร้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและสิทธิสภาพทางการศาล

พร้อมทั้งคุ้มครองผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ

ข้อ 8 กำหนดรูปแบบภาษีศุลกากรแทนค่าภาษีปากเรือ โดยให้จัดเก็บในอัตราต่ำ คือสินค้าขาเข้าให้เสียภาษีเพียงร้อยละ 3 ยกเลิกการผูกขาดสินค้าข้าว ผืน และเกลือ

ข้อ 9-12 เป็นรายละเอียดปลีกย่อยในเรื่องพิธีการทางการทูต

พร้อมกับเงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้ สนธิสัญญาเบาริงยังได้ย้าให้ฝ่ายไทยปฏิบัติตามสนธิสัญญาเบาริงนี้ ซึ่งเท่ากับเป็นการเรียกร้องให้ไทยยกเลิกระบบการค้าผูกขาดโดยรัฐทั้งหมด

ในที่สุด รัฐบาลไทยก็ได้ลงนามใน "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษและประเทศสยาม จุลศักราช 1217" หรือที่เรียกกันว่า "สนธิสัญญาเบาริง" เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2398 ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของรัฐเป็นสำคัญ ภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาริง ไทยยังได้ตกลงทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันนี้กับประเทศอื่น ๆ

4. ผลกระทบของสนธิสัญญาเบาริงต่อไทย

สนธิสัญญาเบาริงได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม คือ

ทางการเมือง แม้การยอมรับสนธิสัญญาเบาริงจะส่งผลดีช่วยให้ไทยสามารถรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ แต่เงื่อนไขของสนธิสัญญานับนี้ทำให้ไทยต้องสูญเสียเอกราชทั้งทางศาลและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จากสนธิสัญญาข้อที่ 2 ซึ่งระบุให้คนอังกฤษและคนไบบังคับไม่ต้องขึ้นศาลไทยเมื่อกระทำผิดให้กงสุลอังกฤษเป็นผู้มีอำนาจชำระคดี ทำให้บุคคลเหล่านี้ได้รับอภิสิทธิ์เสมือนอยู่ในบ้านเมืองของตนไม่เคารพต่อกฎหมายของไทย ก่อให้เกิดปัญหา และเป็น

อุปสรรคแก่การบริหารบ้านเมืองของรัฐบาลไทย และได้กลายเป็นชนวนของความขัดแย้งระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษในเวลาต่อมา

ทางด้านเศรษฐกิจ สนธิสัญญาฉบับนี้บังคับให้รัฐบาลยกเลิกระบบการค้าผูกขาด รัฐบาลไทยจึงไม่สามารถใช้ระบบเจ้าภาษีเป็นกลไกในการเพิ่มรายได้ของรัฐ และบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการค้าต่างประเทศได้ แต่รัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 4 ยังคงใช้ระบบเจ้าภาษินายอากรเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์จากการค้าต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่ได้ปรับเปลี่ยนให้บรรดาเจ้านายและขุนนาง ส่วนใหญ่มีหน้าที่เกี่ยวกับผูกขาดภาษีภายในประเทศแทน ภาษีสินค้าส่งออก เช่นอากรค่านา อากรสมันต์สร เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มประเภทจัดเก็บภาษีอากรขึ้นอีกเกือบ 60 ชนิด เช่นอากรการพนัน ภาษีมหรสพ ภาษีสุกร เป็นต้น (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2505: 725)

และได้มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดเก็บภาษีเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมที่มีเพียง 2 หน่วยงาน คือกรมพระคลังมหาสมบัติ และกรมพระคลังสินค้า โดยเพิ่มอำนาจหน้าที่ให้แก่กรมพระกลาโหม กรมมหาดไทย กรมท่ากลาง และกรมท่าซ้าย ให้ดูแลผูกขาดภาษีเช่นเดียวกัน เพื่อให้ข้าราชการที่มีหน้าที่อำนาจการเก็บภาษีได้รับพระราชทานเงินส่วนลดจากภาษีอากรที่ตนมีหน้าที่ดูแลไว้ เพื่อให้เป็นกำลังของทางราชการ และเพื่อชดเชยผลประโยชน์ของขุนนางและเจ้านายที่สูญเสียไปจากการยกเลิกผูกขาดตามเงื่อนไขของสนธิสัญญานี้

5. สรุป

สนธิสัญญาเบาริงได้ยกเลิกระบบการค้าผูกขาดของไทย และเปลี่ยนมาเป็นการค้าเสรี แต่ก็ไม่ได้ทำให้รายได้ของรัฐในสมัยรัชกาลที่ 4 ตกต่ำจนสูญเสียสถานภาพการคลังแต่อย่างใด เนื่องจากมีการเพิ่มจำนวน และ

ประเภทภาษีมากขึ้นกว่าเดิมโดยเฉพาะภาษีเงินได้แก่รัฐจำนวนมากถึงปีละ 6,000-7,000 ซึ่ง และอากรค่านาถึง 4,000-5,000 ซึ่ง เป็นต้น (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2504: 141) ยิ่งไปกว่านั้น เงื่อนไขของสนธิสัญญาฉบับนี้ยังอำนวยความสะดวกแก่ประเทศคู่สัญญาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้น ประเทศตะวันตกอื่น ๆ จึงหลั่งไหลเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยอย่างกว้างขวาง ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเพียง 1 ปี เรือต่างประเทศมาทอดสมออยู่ในแม่น้ำถึง 60 ลำ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 12 2505: 314) และได้เพิ่มจำนวนเป็น 103 ลำ

ในปลายปี พ.ศ. 2398 พ่อค้าในกรุงเทพ ฯ ยังได้ส่งเรือไปค้าขายต่างประเทศถึง 37 ลำ สภาพการค้าระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วนี้ ได้สร้างความมั่งคั่งให้กับรัฐบาลและประชาชนเป็นอย่างมาก ราษฎรขายเข้าไปแก่ลูกค้านานาประเทศเป็นจำนวนเข้าออกปีหนึ่งถึง 80,000 เกวียนบ้าง 80,000 เกวียนเศษบ้าง และภาษีเงิน ก็ได้เงินปีละ 8,000 ซึ่ง บ้าง 7,000 ซึ่งบ้าง ส่วนเงินอากรค่านาก็ได้เป็นจำนวนถึง 4,000 ซึ่งบ้าง 5000 ซึ่งบ้าง ราษฎรได้มั่งมีเงินทองขึ้นทุกแห่งทุกตำบล (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2504: 141)

ในขณะที่การค้ากับประเทศตะวันตกขยายตัวอย่างรวดเร็ว นั้น การค้าสำเภากับจีนเริ่มลดความสำคัญลง เนื่องจากจีนเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้า ทำให้รัฐบาลไม่สามารถค้าขายได้กำไรดังเดิมในสมัยรัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงประกาศยกเลิกการส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอย่างเป็นทางการ (เสถียร ลายลักษณ์ 2478: 335-337) ดังนั้น นับจากสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา การค้าต่างประเทศของไทยที่เคยผูกพันกับจีน ได้เปลี่ยนมาเป็นประเทศตะวันตก ในรูปแบบการค้าเสรีแทนการค้าของรัฐในระบบบรรณาการ

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษ ซึ่งเริ่มต้น

มาจากสนธิสัญญาเบอร์นี จนกระทั่งมาถึงสนธิสัญญาเบาริงนั้น ได้ส่งผลให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างมาก ระบบการค้าต่างประเทศของไทย ได้เริ่มเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก สินค้าและวัตถุดิบของไทยมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น มี สินค้าใหม่ ๆ เกิดขึ้น และเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจไทย สินค้าใหม่ตัวหนึ่งซึ่งจะเป็นทั้งแหล่งรายได้ และสาเหตุแห่งความขัดแย้งทางการ ค้าระหว่างประเทศก็คือ ไม้สัก ซึ่งจะได้ศึกษาในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย